

eul_wid: uxw-ae

Ἰωάννης ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης · John of Caesarea in Palestine

Against the Manichaeans, Homily 2

Κατὰ Μανιχαίων

Period: Ὀψιμαρχία [Late Antique](#)
Dialect: Κοινή Χριστιανική [Christian Koine](#)
Domain: Γραμματική [Grammar](#)
Format: Πραγματεία [Treatise](#)

[55] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ 1. Ἦρκει μὲν οὖν ὅσα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀθέου πλάνης τῶν Μανιχαίων ἐν τοῖς προλαβοῦσι διελέχθημεν. Ἀλλ' ἵνα μή τις ἐτέραις ἀκάνθαις ἀσεβείας περιπειρόμενος πληγείῃ τὸν νοῦν, οὐκ ὀκνήσω καὶ ζητημάτων ἐτέρων ἐπιμνησθῆναι, δεικνὺς τί τέ ἐστι τὸ κακὸν καὶ πόθεν ἐστίν· τοῖς τοιοῦτοις γὰρ ζητήμασι κεκρημένοι παρατρέπειν ἐγχειροῦσι τοὺς ἀπλουστέρους. Πρότερον οὖν διαληπτέον περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, τί δηλοῖ τούτων ἑκάτερον· ἕτερον γὰρ δηλοῖ τὸ καλόν, ἕτερον δὲ τὸ ἀγαθόν. Καὶ καλὸν μὲν ἐστὶ τὸ συμμετρία μελῶν εὐηρμοσμένον καὶ ἀνελλιπῶς ἔχον πρὸς ὃ γεγένηται ὑπὸ τοῦ δημιουργήσαντος. Διὸ γέγραπται· Ἴδου καλὰ λίαν περὶ τῆς τῶν κτισμάτων οὐσίας· πάντα γὰρ καλὰ πεποίηκεν ὁ θεός, αἰσθητὰ τε καὶ νοητά. Περὶ πάντων γὰρ ἐπιφέρει λέγων· Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν, συμπεριλαβὼν τοῖς αἰσθητοῖς τῶν ἀσωμάτων τὴν ποίησιν. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνθρώπου δημιουργίαν, τὴν ἐκ ψυχῆς νοεῖας καὶ σώματος συνεστῶσαν, τοῦτό φησι Μωϋσῆς. 2. Τὸ δὲ ἀγαθὸν διττόν ἐστι τῇ σημασίᾳ. Καὶ ἐπὶ μὲν θεοῦ τὸ ἀγαθὸν οὐσία τυγχάνει· ἀγέννητος γὰρ ὢν ὁ θεὸς πάντα ὅσα κέκτηται οὐσιωδῶς ἔχει καὶ οὐδὲν ὕστερον αὐτῷ ἐπιγίνεται ὃ μὴ αἰεὶ ἦν ἐν αὐτῷ. Διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ἀσχημάτιστος ἦν ὁ θεός, αἰεὶ ἀσχημάτιστος ἔσται· καὶ ἐπειδὴ ἄποιος ἦν, αἰεὶ ἄποιος ἔσται· καὶ ἐπειδὴ παντοκράτωρ ἐστίν, αἰεὶ παντοκράτωρ ἦν· καὶ ἐπειδὴ δημιουργὸς ἐστίν, αἰεὶ δημιουργὸς ὑπάρχει, εἰ καὶ μὴ εἴη τὰ δημιουργηθέντα καὶ κρατούμενα παρ' αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς οὐσιωδῶς ἔχει πάντα ὅσα καὶ ὀνομάζεται καὶ οὐ σχετικῶς ἔχει ἅπερ ἐστίν. Αἱ γὰρ σχέσεις περὶ [οὐσίαν] εἰσὶ, μὴ οὔσαι οὐσίαι. Ἄσχετος οὖν ἐστὶν ὁ θεός· οὐ γὰρ πρὸς τινὰ τῶν γενητῶν ἔχειν τινὰ δυνατόν αὐτὸν σχέσιν. Αὐτάρκες γὰρ τὸ θεῖον καὶ αὐτὸ ἑαυτοῦ συμπληρωτικόν, ἐν οὐδεμιᾷ σχέσει τῇ πρὸς τὰ ἔξωθεν τὸ εἶναι ἔχον, ἵνα μή τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελουμένων συμπληρωτικὸν εἶναι αὐτοῦ λέγειν ἀναγκαζώμεθα τῆς δυνάμεως. 3. Καὶ ἐπὶ πάντων δέ, οὐκ ἐπὶ θεοῦ μόνον, ὁ αὐτὸς λόγος. Αἱ γὰρ συμπληρωτικαὶ τῶν οὐσιῶν δυνάμεις οὐκ ἐν τῇ πρὸς τὰ ἔξωθεν σχέσει τὸ εἶναι ἔχουσιν, ἀλλ' ἀσχέτως τοῖς πράγμασιν ἐνυπάρχουσι καθ' ἑαυτὰς θεωρούμεναι. Σκόπει δὲ τὸν λόγον οὕτως· τὸ ἐν ὀφθαλμῷ βλεπτικὸν ἢ τὸ ἐν ἡλίῳ φῶς συμπληρωτικὰ τῆς ὀφθαλμοῦ τε καὶ ἡλίου ἐστὶν οὐσίας. Καὶ εἰ μηδὲν ὑπόθοιτό τις εἶναι τῶν ὑπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ θεωρουμένων ἢ τῶν ἔξωθεν μετεχόντων τῆς φωτοειδοῦς τοῦ ἡλίου δυνάμεως, οὐδ' ὄντως ἀτελὴς ὁ ἥλιος ἢ ὁ ὀφθαλμὸς κατὰ τὴν οὐσίαν τοῖς ὁρθῶς κρίνουσιν ὑποληφθήσεται. Οὕτως οὖν, εἰ καὶ ἀμυδρὸν ὑπάρχει τὸ παράδειγμα, πρὸ τοῦ δημιουργηθῆναι τὸν κόσμον φύσει καὶ ἀσχέτως δημιουργὸς ὁ θεός, οὐ τῇ

πρὸς τὰ ἔξωθεν σχέσει γινόμενος ποιητής. Τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ τὸν θεὸν ἐξυβρίζειν καὶ σχέσιν ἐπικτήτον διδόναι θεῷ, οἷον ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τὰ ἐξ ἀπιστίας εἰς ἐπιστήμην προκόποντα, καὶ ἐξισάζειν τοῖς οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσι τὰ ὕστερον ἐπιγεγονότα. 4. Καὶ ἡ ὕλη οὖν, ὡς ἔφην—ἐπαναληπτέον γὰρ ὅθεν ἐξέβη ὁ λόγος—εἰ ἀγέννητος ἦν, ἀσχημάτιστος καὶ ἄποιος οὐσα, πῶς οὖν δημιουργηθήσεται ἀγέννητος οὐσα καὶ μὴ δυναμένη προσλαβεῖν ὃ μὴ αἰετὴν ἐν αὐτῇ; Εἰ δὲ σχῆμα καὶ ποιότητα καὶ ποσότητα τὴν ὕλην ἔχειν φασίν, οὐκ ἀγέννητος ὑπάρχει, ὡς ἀποδέδεικται, ἀλλὰ μᾶλλον γεννητὴ ἐξ οὐκ ὄντων σὺν τοῖς σχήμασι καὶ ποιότησι παρὰ θεοῦ παραχθεῖσα. ^[55]

(50) Ποιότης γὰρ καὶ ποσότης ἴδια τῶν γεννητῶν. 5. Ὁ οὖν ἔφην, τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ θεοῦ οὐσία τυγχάνει. Ἐπὶ δὲ τῶν γεννητῶν ἐνέργειά τις ἐστὶ περὶ τὸ ἐκτὸς γινομένη καὶ συμβεβηκὸς ὑπάρχει, διὰ πράξεως ἢ νοητῆς θεωρίας καὶ προσοχῆς κατορθούμενον. Καὶ διὰ πράξεως μὲν ἄνθρωποι, σαρκὶ συζῶντες, κατορθοῦσι τὸ ἀγαθόν, αἱ δὲ νοεραὶ δυνάμεις διὰ θεωρίας καὶ προσοχῆς. Ἐπεὶ οὖν συμβεβηκὸς ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν ἐπὶ τῶν γεννητῶν, πάντως ἐπὶ τούτων καὶ προτερεῖ τὸ εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι· δεῖ γὰρ εἶναι τὸ ὑποκείμενον, ἵν' οὕτως τὸ συμβεβηκὸς ἐν αὐτῷ θεωρηθεῖ, εἴτε χωριστὸν ἢ ἀχώριστον εἴη. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀγενήτου θεοῦ, αἰετὴν ὁ θεός, αἰετὴ καὶ ἔστιν ἀγαθός· οὐ γὰρ ἕτερον ἔχει τὸ εἶναι καὶ ἕτερόν τι τὴν ἀγαθότητα, ἀλλ' αὐτῷ τῷ εἶναι ἔχει τὴν ἀγαθότητα. Διὰ τῶν εἰρημένων οὖν πᾶσι προφανὲς ὅτι τὸ πονηρὸν οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ θεῷ, οὐσίᾳ ὄντι ἀγαθῷ· τῇ γὰρ οὐσίᾳ οὐδὲν ὅλως ἀντίκειται. Τῷ δὲ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς ἀγαθῷ, τῷ ἐν τοῖς γεννητοῖς θεωρουμένῳ, ἀντίκειται τὸ πονηρὸν· διὰ γὰρ φάυλης πράξεως γινόμενον ἀντίκειται τῷ διὰ πράξεως ἀγαθῇ γινομένῳ. 6. Τούτων οὕτως ἀποδεδειγμένων, πῶς οὐ βδελυκτέον τοὺς Μανιχαίους οἱ φασιν· Ἦν θεὸς καὶ ὕλη, ἀγαθὸν καὶ πονηρὸν ἐν τοῖς πᾶσιν ἄκρως ἐναντία, ὡς κατὰ μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ, ἀγέννητά τε καὶ ζῶντα ἄμφω. Ῥητέον οὖν πρὸς αὐτούς· Πῶς οὐκ ἀλλόκοτος ὑμῶν ἐστὶν ὁ λόγος; Εἰ γὰρ ἄκρως ἐναντία κατὰ τοὺς ὑμῶν φληνάφους θεός τε καὶ ὕλη, ὡς μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ, κατὰ τὸ δοκοῦν ὑμῖν ὡς ἔτυχεν ἀποφαινόμενοι, πῶς ὅλως ἐναντία ἔσται ἀλλήλοις κοινωνοῦντα κατὰ μηδέν; Ἴδιον γὰρ τῶν ἐναντίων κοινωνεῖν ἀλλήλοις κατὰ τὸ γένος, οἷον μέλαν καὶ λευκὸν κοινωνοῦσι τῷ ἑκάτερον εἶναι χρῶμα, καὶ πάλιν θερμὸν καὶ ψυχρὸν τῷ ἑκάτερον εἶναι ποιότητα, ὅπερ ἐπὶ τῆς μυθευομένης ὑμῖν ὕλης καὶ θεοῦ διδόναι οὐ βούλεσθε, ἀνοήτως φάσκοντες ἐναντία τε εἶναι καὶ μηδὲν ἐπικοινωνεῖν θάτερον θατέρῳ. Ἄλλως τε τὰ ἐναντία ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά καὶ οὐ δύνανται κατ' ἐνέργειαν ἅμα συμβῆναι τῷ αὐτῷ κατὰ τὸ αὐτὸ ὑπὸ τὸν αὐτὸν χρόνον. Πῶς οὖν ἐν τῷ αὐτῷ κτίσματι, οἷον τῷ καυστικῷ καὶ φωτιστικῷ πυρὶ ἢ θρεπτικῷ καὶ πνικτικῷ ὕδατι, καθ' ὑμᾶς ἅμα ὑπάρχουσι κατ' ἐνέργειαν, δι' ὅλου κατὰ τὸ αὐτὸ θεός τε καὶ ὕλη, ὡς αὐτοὶ μυθολογεῖτε, ἐναντία φάσκοντες εἶναι τὰ μηδαμῶς ἐναντία τυγχάνοντα; 7. Ἄλλως τε τὰ ἐναντία ἢ ἅμεσά ἐστιν ἢ ἔμμεσα. Τὰ ἅμεσα κρᾶσιν οὐκ ἐπιδέχεται, ἀλλὰ μᾶλλον ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικά, οἷον τάξις καὶ ἀταξία, ἄρτιος ἀριθμὸς καὶ περιττός. Τὰ ἔμμεσα δὲ ἕτερόν τε τὸ μέσον ἔχει παρὰ τὰ ἄκρα, οἷον μέλαν καὶ λευκόν· καὶ τούτων τὸ φαιὸν μέσον ἐστίν. Εἰ οὖν ὕλη καὶ ὁ θεὸς ἅμεσά ἐστι, πῶς κρᾶσιν ἐπιδέχεται καὶ τὸν κόσμον ἀποτελεῖ κατὰ τὴν ὑμῶν μυθολογίαν; Τὰ γὰρ ἅμεσα οὐ πέφυκε κερναῖσθαι. Εἰ δὲ ἔμμεσα φήσουσιν, ἔσται τι διὰ μέσου τούτων ἕτερον παρὰ ταῦτα καὶ λοιπὸν τρίτον ἀγέννητον τοῖς δύο συναριθμηθήσεται. ^[95]

(100) 8. Ἄλλ' ἴσως φήσουσι· καὶ πῶς οἷόν τε ἐξ οὐκ ὄντων τι γεγονέναι; Οὐδὲν γὰρ ἐκ μὴ ὄντων ὁρᾶται γινόμενον. Πρὸς οὓς ἐστὶν εἰπεῖν· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ μόνον τοῖς ἐξ ἀνθρώπων γινομένοις ἐνορῶντες τὸ θεῖον εἶναι τοιοῦτον ὑπειλήφατε. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐξ ὄντων ἐργάζεται, ξύλα καὶ λίθους σχηματίζων ὡς βούλεται καὶ τὸ μὴ ὄν ἐν τούτοις ποτὲ σχῆμα διὰ τῆς οἰκείας τέχνης ἐντίθησιν· μόνον γὰρ σχημάτων ἐστὶ δημιουργός

ὁ ἄνθρωπος ἐξ οὐκ ὄντων τὸ σχῆμα διὰ τῆς τέχνης ἐντιθεὶς τῷ δημιουργήματι. Καὶ φύσις δὲ ὁμοίως ἐξ ὄντων ἐργάζεται, μείζονα δὲ τῆς ἀνθρώπου τέχνης τὸ διὰ τῆς φύσεως τεχνασθὲν ἔχει τὴν ἐργασίαν. Οὐ μόνον γὰρ σχημάτων ἐστὶν ἡ φύσις δημιουργός, κρᾶσιν καὶ σύνθεσιν τῶν στοιχείων ἐργαζομένη, ἀλλὰ καὶ τὰς διαφόρους οὐσίας καὶ τὰ εἶδη τῶν πραγμάτων ὑφίστησιν οὐ πρότερον ὄντα. Ἐκ στοιχείων γὰρ εἶδος ὁστέου ἐργάζεται καὶ σαρκός, φλεβῶν τε καὶ νεύρων, καὶ τῶν φυτῶν τὰς μυρίας ιδέας, χρωμάτων τε καὶ χυμῶν καὶ μετάλλων τὰς ποικίλας διαφοράς. 9. Εἰ τοίνυν τοσοῦτον ὑπερέχει τῆς ἀνθρώπων τέχνης ἡ φύσις, πῶς οὐκ ἀνάγκη καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δημιουργίαν ἀσυγκρίτως ὑπερβεβηκέναι καὶ τὴν τῆς φύσεως ἐργασίαν; Οὐκοῦν εἰ ἤδη ἡ φύσις τὰ εἶδη μὴ ὄντα παράγει, ἐν ὑποκειμένῳ μέντοι προϋπάρχοντι ταῦτα δημιουργεῖ διὰ τὸ ἀδυνάτως ἔχειν ἄλλως τὴν δημιουργικὴν αὐτοῖς ἐνδείκνυσθαι δύναμιν ἄνευ τινὸς προϋποκειμένου, ἀνάγκη πᾶσα, εἴπερ καὶ ὁ θεὸς δημιουργεῖ καὶ εἰς τὸ εἶναι παράγει τὰ ὄντα, ἔχειν τι πλέον τὴν αὐτοῦ δημιουργίαν τῆς φύσεως· οὐδὲν δὲ ἂν ἔχοι πλέον, εἰ μὴ δύναιτο ἐκ τοῦ μηδαμῇ μηδαμοῦ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν τὰ πράγματα, ἀλλὰ δέοιτο καὶ αὐτός, ὥσπερ ὁ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ ἡ φύσις, ὑποκειμένου τινὸς προϋπάρχοντος, ἐν ᾧ τὴν ἑαυτοῦ δημιουργικὴν ἐνέργειαν ἐπιδείξεται, καὶ μὴδὲ τοσοῦτον ὑπερέχει τῆς φύσεως, ὅσον ὑπερέχει τῆς τέχνης ἡ φύσις, οὐ σχημάτων μόνον κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων τέχνην, ἀλλὰ καὶ διαφόρων οὐσιῶν οὕσα δημιουργός. 10. Ἄλλως τε πάσης ἀτοπίας ἀνάμεστον τὸ διὰ τῶν μερικῶν καὶ παρ' ἑκάστα γινομένων τοῦ ὅλου τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι. Εἰ γὰρ τοῖς μερικοῖς δημιουργήμασιν ἐνορῶντές φασιν· «Ἐπεὶ οὐδεὶς δημιουργὸς ἄνευ ὕλης ποιεῖ, διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἄνευ ὕλης οὐ ποιήσει», ἴστωσαν ὅτιπερ ἡ παντὶ τεχνίτῃ ὑποκειμένη ὕλη ἐκ προτέρας δημιουργηθεῖσα προνοίας ἢ τέχνης ὑπόκειται, ὡς τὰ ξύλα καὶ σίδηρον καὶ λίθοι, ἀνθρώποις τεχνίταις πρὸς τὸ σχηματίζεσθαι μόνον ὑποκείμενοι, ἐκ φύσεως τεχνικῆς ἀπὸ γῆς βεβλαστήκασιν, καὶ ἡ φύσις δὲ ἐξ ὄντων δημιουργοῦσα, ἐκ προνοίας τινὸς εὐροῦσα προϋπάρχουσαν ὕλην δημιουργεῖ. Εἰ οὖν ἡ ὕλη καὶ αὐτῷ τῷ δημιουργοῦντι τὸ ὅλον ὑπόκειται, τῷ θεῷ, λεγέτωσαν ποία τέχνη ταύτην προϋπεστήσατο, καὶ οὕτω τὸ σοφὸν αὐτῶν ἐλεγχθήσεται· πάντως γὰρ θεῖαν φήσουσι τοιαύτην προϋποστήσασθαι τέχνην. Ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς ὁμολογουμένων ἀπελέγξω τὸν ἰσχυρὸν αὐτῶν, ὡς οἶονται, λόγον, ὡς οὐ δεῖ τοῖς μερικοῖς τὴν τοῦ ὅλου ποιεῖσθαι ἀποδείξιν· ἀστρονομίαν γὰρ δῆθεν ἀσπάζονται καὶ κίνησιν τοῦ παντὸς ὑποτίθενται. ^[145]

(150) Εἰ οὖν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν μερικῶν τοῦ ὅλου ποιοῦνται καὶ φασιν· Ἐπεὶπερ τῶν μερικῶν ἑκάστον ἐξ ὄντων ὁρᾶται γινόμενον, οὕτω καὶ τὸ πᾶν ὑπὸ θεοῦ ἔκ τινος πρότερον ὄντος γενέσθαι χρή, εὐλογον αὐτοὺς καὶ τὸ τοῖς μερικοῖς ἐπόμενον καὶ τῷ παντὶ συμβαίνειν ὑποτίθεσθαι. Καὶ ἐπειδὴ τῶν μερικῶν ἑκάστον κινεῖται καὶ τὸ πᾶν δὲ κινεῖται, ἄρα ὡς κινεῖται τὸ μερικὸν κινηθήσεται καὶ τὸ πᾶν. Ἀλλ' οὐχ ὁμοία τούτων ἡ κίνησις· τὰ μὲν γὰρ μερικὰ ἐξ ὅλου τὸν τόπον ἀμείβει, τὸ δὲ ὅλον οὐ μεθίσταται τοῦ οἰκείου τόπου, ἀλλὰ περὶ τὸ ἴδιον κέντρον ἐκπεριέρχεται, ἐπεὶ μὴ ἔστιν ἑτέρα χώρα εἰς ἣν μετασταίῃ ποτέ. 11. Καὶ πρὸς ἄλληλα δὲ καὶ αὐτῶν ἐκ τῶν μερικῶν τὴν τοῦ παντὸς γένεσιν κανονίζειν ἐπιχειρούντων, καὶ ὡς τὰ μερικὰ ἐξ ὄντων γίνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ πᾶν ἐξ ὄντων γεγενῆσθαι φασκόντων, τὰ αὐτὰ ρητέον ὅσα πρὸς ἔλεγχον Μανιχαίων διῆλθεν ὁ λόγος. Προσθετέον δὲ ὅτι ἀνάγκη τὰ τῶν μερικῶν καὶ ἐπὶ τοῦ ὅλου θεωρεῖσθαι· ἐπειδὴ τὰ μερικὰ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ θεωρεῖται, ἄρα καὶ τὸ ὅλον γενέσει καὶ φθορᾷ ὑποκείσεται καὶ οὐκέτι ἀγέννητος καὶ ἀφθαρτος ἔσται κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφῶν ὁ κόσμος, ἀλλὰ γενητὸς ἅμα καὶ φθαρτός· ἅπερ ὁμολογεῖν οὐκ ἀνέχονται. Καὶ τούτοις μὲν τοῖς λόγοις ἀποδεδείκται μὴ ἀγέννητον εἶναι τὴν ὕλην. 12. Ἰστέον δὲ ὡς οὐδὲ τέχνη ἄνευ τῆς φύσεως καὶ θεοῦ ἐνεργήσῃ, οὔτε φύσις ἄνευ θεοῦ· οὐ γὰρ θέμις τοῖς δευτέροις ἄλλως ἢ μετὰ τῶν ὑπερκειμένων ποιεῖν ἢ ποιοῦσι, τὴν μὲν τέχνην μετὰ τῆς φύσεως καὶ θεοῦ —ἄνευ γὰρ θεοῦ οὐδὲ τὸ κινεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει— τὴν δὲ φύσιν μετὰ τοῦ θεοῦ. Εἰ

γὰρ καὶ διὰ μέσων τινῶν γίνεται τινα τῶν ποιημάτων, ἀλλ' οὖν φανερόν ὅτι αἴτιον καὶ τούτων ὑπάρχει τὸ καὶ τοῖς μέσοις αἰτίοις τὴν δύναμιν τοῦ εἶναι αἰτίοις παρέχον. Τῇ τέχνῃ δὲ καὶ τῇ φύσει τοῦ εἶναι αἰτίοις ὁ θεὸς δέδωκε δύναμιν. Οὐκοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν ὄντων ἐστὶ θεὸς καὶ ὅσα μὲν ἀμέσως εἰς τὸ εἶναι παράγει ἄνευ ὕλης ἐξ οὐκ ὄντων δημιουργεῖ, ἅμα καὶ φύσιν ἐντιθεὶς τοῖς γενομένοις πρὸς διαμονὴν τε καὶ ἀκολουθίαν τῶν ἐφεξῆς ἐξ αὐτῶν ἐσομένων, ὅσα δὲ διὰ μέσης τέχνης ἢ φύσεως ταῦτα ἐξ ὄντων ἐργάζεται. 13. Ἀλλὰ φησιν· Εἰ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ κόσμος, εἰς τὸ μηδαμῶς ὄν πάλιν ἀναλυθήσεται. Τὰ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων γινόμενα εἰς τὸ μὴ ὄν ἀναλύονται, ὡς τὰ σχήματα ὑπὸ τοῦ τεχνίτου τοῖς δημιουργουμένοις ἐπιτιθέμενα καὶ τὰ ἔνυλα εἶδη τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως παραγόμενα· ταῦτα γὰρ μὴ ὄντα πρότερον, γενόμενα δὲ πάλιν, εἰς ἀνυπαρξίαν χωρήσει διαλυθέντα ἐν τῷ χωρισθῆναι τῆς ὕλης. Οὕτως οὖν, εἰ ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ὁ κόσμος, εἰς τὸ μηδαμῶς ὄν χωρήσει πάλιν φθορὰν ὑποστάς. Ἀλλ' ἀγνοοῦσιν οἱ ταῦτα προβαλλόμενοι ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ὑπὸ φύσεως ἢ τέχνης ἀνθρώπων γινομένων ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος, ἐπὶ δὲ τῶν ἀμέσως ὑπὸ θεοῦ τὸ εἶναι λαχόντων οὐκ ἀληθὴς ὢν γὰρ ἡ γένεσις ὑπὲρ φύσιν τε καὶ τέχνην ἐστὶ, τῇ ἀπείρῳ τοῦ θεοῦ δυνάμει συστάσα, τούτων καὶ ἡ διαμονὴ λήψεται τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐκ θεοῦ διακρατουμένη διὰ παντός. Οὕτω καὶ αἱ νοεραὶ δυνάμεις οὐκ εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλυθήσονται, καὶ ταῦτα ἐξ οὐκ ὄντων ὑπὸ τοῦ αἰεὶ ὄντος δημιουργηθεῖσαι θεοῦ. Οὕτω καὶ ὁ κόσμος· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ὕλη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγонуῖα εἰς τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς <ὄν> οὐ χωρήσει ποτέ· καινοὺς γὰρ οὐρανούς καὶ καινὴν γῆν ἀπεκδεχόμεθα· ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ταῦτα ἐκ προϋποκειμένης ὕλης τῆς γῆς ὑποστάς τὸ κατὰ σάρκα, ἐπεὶ περ ἀμέσως αὐταρκοῦντος θεοῦ γεγένηται· Χοῦν γὰρ λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐπιτρέψας τῇ φύσει δημιουργεῖν ὡς ἐπὶ τῆς τῶν ἄλλων γενέσεως, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν καὶ ἔξαγαγέτω τὰ ὕδατα λέγων, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἐργαζόμενος τὸν ὅλον ἄνθρωπον χερσὶ τε καὶ ἐμφυσήματι, οὐκ εἰς τὸ μὴ εἶναι ποτε σχήσει τὴν ἀλλοίωσιν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοιωθήσεται. [205]

(200) Δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν. Καὶ ὅτι μὲν οὐκ ἀγέννητος ἡ ὕλη ἦν καὶ πονηρὰν εἶναι φύσει φασὶν οἱ Μανιχαῖοι, ἀρκεῖν ἡγοῦμαι τὰ εἰρημένα. 14. Ἐντεῦθεν οὖν λοιπὸν ἀνακύπτει τὸ παρὰ τοῖς ἀθέοις θρυλούμενον· Εἰ μηδὲν ἐστὶν ἕξω τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας, ὁ δὲ θεὸς ἀγαθός, δηλονότι ἀγαθὰ τὰ δι' αὐτοῦ γεγενημένα. Πόθεν οὖν τὰ κακά; Εἰ μὲν οὐσίαν ὑπειληφότες εἶναι τὸ κακὸν τοῦτο πυνθάνονται, μωρίας ἀνάμεστός ἐστιν ἡ πεῦσις. Οὐ γὰρ ὑφέστηκε τὸ κακόν· ἐνέργεια γάρ τίς ἐστιν. Πᾶσα δὲ ἐνέργεια ἐν τῷ γίνεσθαι ἔχει τὸ εἶναι, οὔτε πρὸ τῆς τοῦ ἐνεργοῦντος κινήσεως ἤτοι πράξεως οὔσα, οὔτε μετὰ τὴν κίνησιν διαμένουσα. Μόνον δὲ τὸ ἀποτελεσθὲν πολλάκις πρὸς μνήμην τῆς πράξεως καταλιμπάνει. Ἡ οὖν πρᾶξις ἐστὶν ἡ ἐνέργεια· πᾶσα δὲ πρᾶξις τινος οὐσίας ἐστὶ πρᾶξις καὶ ἄνευ οὐσίας οὐκ ἐστὶν. Πῶς οὐσία τὸ μηδαμῶς καθ' ἑαυτὸ ὑφεστηκός, ἀλλὰ ἐτέρου δεόμενον εἰς τὸ εἶναι; Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐστὶν οὐσία τὸ κακόν, ὡς ἀποδέδεικται, κἂν οἱ Μανιχαῖοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπεχθῶς ἔχοντες διαφιλονεικήσωσιν, οὕτως περὶ τούτου διαληπτέον. 15. Τὸ κακὸν διττὴν ἔχει τὴν σημασίαν· δηλοῖ γάρ ποτε μὲν τὴν κάκωσιν, ποτε δὲ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ κυρίως μὲν κακὸν ἡ ἁμαρτία, καταχρηστικῶς δὲ ἡ κάκωσις κακὸν ὀνομάζεται. Ἡ γὰρ κάκωσις οὐ πάντως κακὴ· πολλάκις δὲ καὶ σωτηρίας πρόξενος γίνεται, ἢ φυσικῆς τινος νόσου ἐπιγενομένης ἢ καὶ ἕξωθεν συμπτώματος ἡμῖν κακωτικοῦ συμβάντος. Εἰ δὲ ταῦτα κακὰ κυρίως ὑπῆρχε καὶ οὐ μᾶλλον παιδευτικὰ ἐκ θεοῦ προνοίας πρὸς σωφρονισμὸν ἀνθρώπων ἐξηυρημένα, οὐκ ἂν αἰτία τινὸς ἀγαθοῦ ἐγίνετο. Νῦν δὲ πολλάκις καὶ ἡ τούτων ἐλπίς ἄγχει καὶ τοὺς ἄγαν εὐολίσθους πρὸς ἁμαρτίαν καὶ θεὸν δεδοικέναι ποιεῖ καὶ ἀμύνειν τὴν ἐκ τούτων ἐπήρειαν, ἵκετεύειν <δὲ> ἡμᾶς διανίστησι τὸν θεὸν εἴτε θηρίον ἢ ἔρπετον ἢ πόλεμος ἢ λοιμὸς ἢ λιμὸς ἢ ἀσθένειά τις εἴη τὸ ἐλπιζόμενον ἢ συκοφαντία καὶ ἐπιβουλή ἐκ φαύλης προαιρέσεως ἀνθρώπων μηχανωμένη,

ἥτις κυρίως μὲν κακὸν ἐστὶ τῷ ποιοῦντι, ἀμαρτία τυγχάνουσα, τῷ δὲ πάσχοντι οὐ κυρίως κακόν, κακωτικὸν μέντοι· καὶ τὰ κακωτικά οὐ πάντως κακά, ἀλλὰ καὶ τοῖς κατὰ θεὸν ἀνδρείοις πρόξενά· μεγίστης εὐδοξίας γίνεται παρ' ἀνθρώποις, εὐεργεσίας τε καὶ ἀμοιβὰς αἰώνιους θησαυρίζει τούτοις παρὰ θεῷ. 16. Μὴ οὖν τις ἀπατάσθω τὰ κακωτικά ὀνομάζων κυρίως κακά. Εἰ γὰρ κακὸν ἐστὶ τὸ κακωτικὸν καὶ οὐ μᾶλλον παιδευτικὸν καὶ πρὸς δικαιοσύνην καὶ παντοίαν ἀρετὴν προκαλούμενον, μηδεὶς τυπτέτω τὸν υἱὸν ἀμαρτάνοντα, μηδεὶς ἐπαινείτω τὸν ἀρχὴν τινα πεπιστευμένον ληστὴν καταβάλλοντα ξίφει ἢ θηρίοις πρὸς βρῶσιν ψήφῳ δικαστικῇ κυροῦντα παραδίδοσθαι, μηδεὶς τὸν ἱατρὸν ἐπαινῇ τῷ σιδήρῳ πάθος σεσηπὸς ἀποτέμνοντα· κακοὶ γὰρ τὸν ἱατρουόμενον. [245]

(250) Μηδεὶς συγχωρεῖτω θηριακὰ ἐξ ἐχιδνῶν συντιθέναι, εἴπερ κακά, ὥς φασιν οἱ Μανιχαῖοι, τὰ ἐρπετά. Ἀλλ' ἀγνοοῦσιν οἱ ταῦτα ἀπείρως διαλοιδορούμενοι ὅτι καλὸν ἐστὶ πᾶν ὅπερ ἀνελλιπῶς ἔχει πρὸς τὸ δεδημιούργηται παρὰ θεοῦ. Εἰ δέ, ὥς ἀποδέδεικται, πρὸς σωφρονισμὸν ἡμῶν ἐξηγήρηται ταῦτα καὶ ἔστι προνοία θεοῦ, πῶς οὐ καλὰ λίαν ταῦτα, εἰ καὶ τινα αὐτῶν μὴ οὐσίαι τυγχάνουσιν, ἀλλὰ μόνον ἐκ φυσικῆς ἀσθενείας ἐπισυμβαίνουσιν. 17. Τῶν δὲ φυσικῶν τὰ μὲν ἀνάγκη φύσεως ἐπιτελεῖται. Ἀνάγκη δὲ φύσεως λέγω ταῦτα τελεῖσθαι ὅσα αὐτομάτως καὶ ἀκόντων ἡμῶν ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται, ὥς τὸ ἀποθνήσκειν καὶ αὔξειν μέχρι τῆς ὠρισμένης ἡλικίας τὸν ζῶντα. Τινὰ δὲ ἀκολουθία μὲν φύσεως γίνεται, ἐνδέχεται δὲ καὶ μὴ γενέσθαι, οἷον τὸ παιδοποιεῖν διὰ μίξεως· τοῦτο γὰρ τῶν ἐνδεχομένων ἐστίν· οὐ γὰρ πάντως ἐπακολουθεῖ τῇ μίξει παιδοποιΐα. Ταῦτα οὖν πάντα ὅσα ἀνάγκη φύσεως γίνεται ἄνευ ἀμαρτίας ἀποτελεῖται καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῖς τῷ λόγῳ διοικουμένοις. Ὅσα δὲ ἐνδέχεται γίνεσθαι καὶ μὴ γίνεσθαι, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλόγου φύσεως ἀνεύθυνα τυγχάνει, οἷαν δ' ἂν ἔχοι τὴν ἐνέργειαν· οὐ γὰρ ἔχουσι λόγον κατὰ φύσιν δοκιμάζοντα τὰ πρακτέα· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἅτε δὴ λόγῳ ῥυθμιζομένων, ἐστὶν ἐνίοτε ταῦτα κυρίως κακά, ὅτε δὴ μὴ λόγος ὀρθὸς ἡγεῖται τῆς πράξεως ἐκ ῥαθυμίας ἡμῶν ἀσθενήσας ἢ καὶ παντελῶς πυρωθεὶς ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν ἡδυπαθειῶν. Ἀμαρτία γὰρ ἐστὶν ἡ τῶν κατὰ φύσιν ἐνδεχομένων γενέσθαι τε καὶ μὴ γενέσθαι ὑπὸ τῶν λογικῶν ἀλόγιστος αἵρεσις τε καὶ χρήσις· ἀρετὴ δὲ ἀνθρώπου τὸ δύνασθαι τι πράττειν, ὑπὸ τῆς φυσικῆς κινήσεως ἐρεθίζεσθαι, εἰ δὲ ἄτοπον εἴη τοιῷσδε γινόμενον ἢ καὶ παντελῶς γινόμενον, ἀπέχεσθαι τῆς πράξεως τούτου κυβερνήτη λογισμῷ κεκρημένον καὶ καταπατεῖν τῆς ἡδυπαθείας τὸ δέλεαρ. 18. Ἀλλὰ φασιν· Τί γὰρ οὐκ ἀνεπιδέκτους πεποίηκεν ὁ θεὸς τοῦ ἀμαρτάνειν ἡμᾶς, ἵνα μηδὲ ἐκόντες ἀμαρτάνοιμεν; Οἱ δὲ τὰ τοιαῦτα προβαλλόμενοι εἰσὶν ἀγανακτεῖν ὅτι μὴ λίθους καὶ ξύλα πεποίηκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς καὶ μέμφεσθαι τὸν εὐεργέτην ὅτι λογικοὺς τοὺς ἀνθρώπους εἰργάσατο καὶ οὐ μᾶλλον ἀκινήτους πρὸς αἵρεσιν ἀγαθοῦ τε καὶ πονηροῦ. Εἰ δὲ φασιν· Ὅτι ἡμᾶς πεποιῆσθαι λογικοὺς καὶ εἰδέναι ἀγαθὸν τε καὶ πονηρόν, ἀτρέπτως δὲ ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἴστασθαι πράξει, οὐδὲν ἕτερον ἔοικασί μοι ζητεῖν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔδει ἡμᾶς ἀνθρώπους γεγονέναι, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς φύσεως εἶναι τῷ θεῷ· μόνος γὰρ ὁ θεὸς ἀδυνάτως ἔχει πρὸς τὸ ποιεῖν τὴν ὄντως κακίαν. Ὅθεν φησὶν ὁ ἀπόστολος ἐπεὶ ἀδύνατον ψεύσασθαι θεόν. Ἡ γὰρ κακία ἀσθενεία τίς ἐστὶν ἐνθεωρουμένη τοῖς γεννητοῖς παρὰ δὲ τῷ ἀγενήτῳ ποῖον ἔχνος ἔσται τῆς ἀσθενείας; Εἰ δὲ τῆς αὐτῆς ἡμεν φύσεως τῷ θεῷ, οὐκ ἐτι ἡμεν αὐτοῦ δημιουργήματα, ὄντες φύσει θεοί, ὥσπεροῦν ἐκεῖνός ἐστι θεός. Ἀλλ' ἐπεὶ οὐδεὶς τοσοῦτόν ἐστι παραπλήξ ὥς ὑπεραίρεσθαι καὶ ἀπαιτεῖν ἑαυτὸν εἶναι θεὸν ἄνθρωπος ὢν— τὰ γὰρ τοιαῦτα φρονεῖν τῶν παρανόμων Μανιχαίων ἴδιον, οἰομένων τὰς ἡμῶν ψυχὰς συναϊδίου εἶναι τῷ θεῷ καὶ ὁμοίους— ἐξεταστέον τὸ τῆς λογικῆς φύσεως μέτρον καὶ οὕτω τὸν περὶ τοῦ ἀμαρτάνειν λόγον διεξιτέον. 19. Φαμέν οὖν ὥς παντὶ τῶν λογικῶν κτισμάτων μέτρον τι ὥριται πρὸς ἀρετὴν καὶ τέλειόν ἐστὶ τε καὶ γνωρίζεται, ὃ μὴδὲν ἐλλείπει τῆς οἰκείας πρὸς

τελειότητα φύσεως· τὸ δὲ τοιοῦτο ὑπερβῆναι μὲν ἀδύνατον, ἀφικέσθαι δὲ πρὸς τὸ ὠρισμένον μέτρον ἐντελής ἀρετή. ^[295]

(300) Οὐτ' οὖν ἀνθρώπους τοὺς ἔτι θνητοὺς καὶ ἐπικήρους ἀπαιτητέον ἀγγελικὴν ζωὴν, οὔτε μὴν ἀγγέλους ἀπομιμεῖσθαι τὴν ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ κατάληψιν τοῦ θεοῦ δύναμιν. Τὸ γὰρ ὑπὲρ δύναμιν ἀπαιτεῖν ἕκαστον τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως παραφρονοῦντος λογισμοῦ τυγχάνει γνωρίσματα. Τί τοίνυν μέτρον ὦρισται ἀνθρώπῳ πρὸς ἀρετὴν ἐπειγομένῳ; Δῆλον ὡς κατόρθωσιν φήσουσι σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ἀνδρείας καὶ ὅσα τοιαῦτα τυγχάνει. Ταῦτα δὲ διακρίνειν οὐχ οἷόν τε ἦν, εἰ μὴ φρονήσεως σπέρματα τῇ φύσει ὁ θεὸς προκατεβάλετο, ὡς διακρίνειν ἡμᾶς τῶν ἐναντίων τὴν φύσιν· καὶ καθάπερ οἱ τέκτονες σπάρτῳ τῶν ξύλων τὰ σκολιά διευθύνουσι τὸ περιττὸν καὶ ἔξω τῆς εὐθείας γραμμῆς περικόπτοντες, οὕτω καὶ ἄνθρωποι τῶν ἐναντίων πράξεων τὸ διάφορον, ὡς μὴν στάθμη τινὶ τῷ λόγῳ κεκρημένοι τὸ μὴ δεόντως γινόμενον ὡς ἀπόβλητον ἐκκαθαίρουσι τῆς ἑαυτῶν ἐργασίας πόρρῳ τιθέμενοι. 20. Καὶ οὗτος μὲν ὁ λόγος τῆς φρονήσεως <καὶ> δι' ἣν αἰτίαν ταύτην ἐνετύπωσε ταῖς λογικαῖς ψυχαῖς ὁ θεός· σωφροσύνης δὲ καὶ δικαιοσύνης ἅμα δὲ καὶ ἀνδρείας δύναμιν ἡμῖν ἐνεποίησε πρὸς κατόρθωσιν ὁ θεός, οὐ τὴν πρὸς τὰ ἐναντία δύναμιν ἀφελόμενος. Βούλεται γὰρ διὰ τῆς τῶν ἀντικειμένων ἐν ἐξουσίᾳ παραθέσεως εὐδοκίμους τοὺς ἀνθρώπους ἀποδείκνυσθαι. Εἰ γὰρ αἱ ἀρεταὶ καθ' ἑαυτὰς ὑπῆρχον, οὐκ ἂν ἐγνωρίζοντο· οὐ γὰρ ἐξ ἀδυναμίας τοῦ ποιεῖν τὰ ἐναντία γνωρίζεται τῆς ἀρετῆς ἡ εὐπρέπεια. Τίς γὰρ ἐπαινέσει λίθον σωφρονοῦντα, ὃ μὴ πάρεστι καὶ τὸ ἐναντίον πρὸς ἐργασίαν; Ὁμοίως τίς ἐπαινέσει ξύλον μὴ συκοφαντοῦν ἢ ἵππον ἢ ὄνον μὴ ψευδόμενον; Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ὁ αὐτὸς παρὰ πᾶσι διασώζεται λόγος. Ἀρετὴ οὖν γνωρίζεται ἐκ τοῦ δύνασθαι ποιεῖν καὶ τῶν ἐπαινουμένων πράξεων τὰ ἐναντία. Πῶς οὖν ὁ σώφρων γνωρισθεῖ μὴ κατ' ἐξουσίαν προκειμένης τῆς ἀσελγείας καὶ ταύτην πράττειν δυνάμενος εἰ βουληθεῖ; Πῶς δὲ ὁ ἀνδρεῖος, μὴ τῶν πτοούντων ἐπανισταμένων; Πῶς δὲ καὶ δίκαιος, εἰ μὴ καὶ ἡ πλεονεξία χώραν ἔχει γίνεσθαι παρ' αὐτοῦ; 21. Οὐχ ὅτι ἀνάγκη δεῖ τὴν κακίαν ἐνεργὸν εἶναι, ἵνα ἡ ἀρετὴ διὰ τῆς ἀντιπαραθέσεως δειχθεῖ, ἅπαγε τῆς δυσφημίας, ἀλλ' ἵνα μὴ γίνοιτο ἡ κακία τοῦ πράττοντος ἐπ' ἐξουσίας ἔχοντος ταύτην ἐργάζεσθαι. Φέρε γὰρ εἰ ὑπὸ τινος ἀλήθειά τις ῥηθεῖ, ἄρα οὐχ ὁ τοιοῦτος ἐδύνατο ταύτην ἀποκρυψάμενος ψεῦδος ἀντὶ τῆς ἀληθείας δημοσιεῦσαι, ὡς ἐκάτερον ἔχων ἐπ' ἐξουσίας; Εἰ δὲ τὸ ψεῦδος ἀπεκρύψατο δι' ἀρετὴν, οὐ παρὰ τοῦτο τοῦ ἐναντίου τὴν ἐργασίαν ποιεῖν οὐκ ἐδύνατο; Ἰσχυε γὰρ τοῦτο ποιεῖν, εἴπερ ἡβουλήθη. Ἀσθενὴς γάρ ἐστι τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις καὶ ἀσθενοῦσα πρὸς ψεῦδος ἐπιρρεπὴς τυγχάνει καὶ πρὸς τὰς ἄλλας κακίας, εἰ μὴ λογισμὸς ὀρθὸς αὐτὴν νευρώσας ἀνακρούσειεν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον φορᾶς. Ἴδου καὶ τὸ θρυλλούμενον ἀποδέδεικται ὅτι τε ἀναγκαῖον πρὸς ἀρετὴν τὸ τῆς αὐτεξουσιότητος δώρημα τοῖς ἀνθρώποις καὶ ὅτι ἐκ μόνης προαιρέσεως καὶ αὐτεξουσιότητος ὑπάρχει τὰ κυρίως κακά· τὰ δὲ ἕτερα, ὅσα κακὰ ὑπάρχει, παρὰ θεοῦ γινόμενα, παιδευτικὰ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ, παιδαγωγοῦντα μᾶλλον πρὸς ἀρετὴν.

[345]

(350) Διὸ οὔτε κυρίως κακὰ ταῦτα λεκτέον· πῶς γὰρ τὸ κακὸν αἴτιον ἔσται τινὸς ἀγαθοῦ; 22. Ἀλλ' ἴσως φασίν· Ἐστω καθ' αἴρεσιν γίνεσθαι τὴν ἁμαρτίαν καὶ μὴ γίνεσθαι καὶ τῶν ἐνδεχομένων ἐκάτερον εἶναι. Πόθεν οὖν ἡμῖν αἱ ἐνθυμήσεις τῶν φαύλων πράξεων ἐπανίστανται, εἰ μὴ πονηρά τις δύναμις ταύτας ἡμῖν ὑπετίθετο; Πρὸς οὓς συντόμως ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι τῆς τῶν λογικῶν φύσεως ἴδιον γνῶσιν ἔχειν τῶν ἐναντιότητα καὶ διαφορὰν ἐχόντων πρὸς ἄλληλα, ὡς ἤδη διὰ πλείονων ἀποδέδεικται. Φρόνησις γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ δύναμις λογικὴ, διακριτικὴ τῶν οὐχ ὁμοίως ἐχόντων. Ἀναγκαῖον οὖν ὦν τὴν ἐπιστήμην εἰλήφαμεν πρὸς διάκρισιν τούτων δι' ἐνθυμήσεως ἀκαριαίως τὸν νοῦν ἀντιλαμβάνεσθαι. Ἡ μὲν γὰρ γνῶσις ἀναγκαῖα τοῦ διειδέναι τῶν ἐναντίων τὴν φύσιν, δοκιμάζεται δὲ τὰ ἐγνωσμένα, κινουντος τοῦ

νοῦ ταῦτα ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως· οὐ γὰρ ἔξωθεν ὑποσπείρεται καὶ ἀνατυποῦται τῷ νῷ ὑπὸ τοῦ διαβόλου τῆς ἁμαρτίας ἢ ἐνθύμησις, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν κινήματων τὴν πείραν ἡμῖν προσάγει, συνεργῶ πρὸς τοῦτο κεχρημένος τῇ κινήσει τῆς φύσεως. 23. Ἡ δὲ τῆς σαρκὸς κίνησις οὐχ ἁμαρτία καθ' ἑαυτήν, ὡς ἀποδέδεικται· ἄλογος γὰρ ἡ σὰρξ, οὐδὲν δὲ ὑπὸ ἀλόγου γινόμενον ἁμαρτία. Τῇ δὲ τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν σάρκα συναφεία γίνεται τοῦ συναμφοτέρου ἢ ἁμαρτία, τοῦ χείρονος κρατοῦντος τοῦ κρείττονος, οὐκ ἀδυναμία τοῦ κρείττονος, ἀλλ' ἡμῶν περὶ τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος πᾶσαν σπουδὴν τιθεμένων, ὑπερορώντων δὲ τὴν λογικὴν καὶ κρείττονα μοῖραν. Εἰ δέ τις δι' ἀσκήσεως ἀρετῆς μικρὰ τῆς σαρκὸς καὶ ὅσον ἐστὶν ἀναγκαῖον ἐπιμελούμενος τὸ πλεον ἀπονέμει τῷ καθηγεμόνι λογισμῷ, οὗτος ἄπταιστος, ὡς ἔστιν ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, διακυβερνήσει τὸν βίον, ῥυθμίζων τῆς σαρκὸς τὰς ὀρέξεις ἐπὶ τὸ εὖ ἔχον καὶ εὐάρεστον τῷ θεῷ· ὥστε οὐχ ἡ κίνησις τῆς σαρκὸς ἁμαρτία, ἀλλ' ἡ τοῦ συναμφοτέρου παράλογος πρᾶξις, ὅταν ὁ ἐφεστηκὼς λόγος τὰς ἡνίας ἐπιτρέψει θυμῷ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀλόγῳ συνωρίδι ἑαυτὸν ὑποκλίνας, οὐκ ἄγειν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἄγεσθαι δὲ μᾶλλον ἐλόμενος. 24. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτό φασιν· Τί δὲ ὅλως κίνησιν ἔχειν τὴν σάρκα πεποίηκεν ὁ θεός; Ἐγὼ σοι περὶ τούτου πυνθανομένῳ διευρύνων τὸν λόγον, ὡς οἶόν τε διασαφήσω τὸ βουλευθέν. Λογικοὺς ἡμᾶς πεποίηκεν ὁ θεός, μεγίστη δωρεᾷ τῷ λόγῳ διακοσμήσας. Τοῦτο τοίνυν ἐνεργὸν ἐν ἡμῖν εἶναι βουλούμενος, ἐναντίως ἔχειν πρὸς ἑαυτὰ πλεῖστα τῶν φαινομένων πεποίηκεν, ὥσπεροῦν τὴν νύκτα πρὸς τὴν ἡμέραν, τὰς τε τροπὰς τοῦ ἔτους πρὸς ἑαυτὰς καὶ τῶν στοιχείων τὰς ποιότητας, ἵνα ἐν τούτοις ὥσπερ τις ἡμῖν γυμνασία τοῦ λογικοῦ προσγένηται τὴν διάγνωσιν αὐτῶν δυναμένοις κατὰ παράθεσιν ποιεῖσθαι. Οὕτω δῆτα καὶ διὰ τῆς τῶν λοιπῶν σωματικῆς δημιουργίας οὐδ' ἐν εἶδος, πλείστας δὲ διαφορὰς πρὸς τὴν τοῦ λόγου γυμνασίαν ἐδημιούργησεν ὁ θεός. Τὰ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὄγκῳ καὶ σχήματι καὶ ποικιλίᾳ χρωμάτων διεκόσμησεν· τὰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔχειν πεποίηκε τὸ τρέφεσθαι τὴν πλησίον ἱκμάδα τῆς γῆς ἐπισπώμενα, αὔξειν τε καὶ τίκτειν καρποὺς καὶ ὁμογενῇ βλαστάνειν φυτὰ. Ἔτερα πάλιν τὴν τούτων φύσιν ἐπαναβεβηκέναι ποιεῖ, προσθεὶς αἴσθησιν ἄλογον, οἷα τυγχάνει τῶν ὀστρέων καὶ σπογγίων τὰ γένη καὶ ὅσα τοιαῦτα. [395]

(400) Οὐκ ἠρκέσθη ταῖς τοσαύταις διαφοραῖς, ἀλλὰ καὶ κίνησιν ὀρεκτικὴν τε καὶ μεταβατικὴν ἐτέροις προσεφιλοτιμήσατο, τὴν πάνσοφον αὐτοῦ δύναμιν ἐπιδεικνύμενος. 25. Τούτων δὲ τῶν εἰρημένων οὐδὲν τῆς κρείττονος ἔτυχε φιλοτιμίας μὴ πρότερον τῆς ἥττονος ἀπολαῦσαν. Δεῖ γὰρ πρότερον εἶναι καὶ οὕτω τῆς ἐξῆς δωρεᾶς ἀπολαύειν καὶ μετὰ ταύτην τῆς ἔτι κρείττονος. Ἐπεὶ οὖν ἔδει καὶ λογικῷ ζῳῳ τούτον τὸν αἰσθητὸν κόσμον δι' ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ κεκοσμηθῆαι καὶ λογικὴν φύσιν ἀναμεμίχθαι τοῖς αἰσθητοῖς τῶν ὀρωμένων, ὅσα κάλλιστα τυγχάνει τῷ σωματικῷ τῆς ψυχῆς ὀργάνῳ ἐνεδημιούργησεν· τρέφεται γὰρ καὶ αὔξει, γεννᾷ τε καὶ αἴσθησιν ἔχει καὶ κίνησιν ὀρεκτικὴν τε καὶ μεταβατικὴν, ἃ πάντα διακυβερνᾷ ἐπιτέτραπται παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τὸ ἐν ἡμῖν λογικόν τε καὶ νοερόν. Ἄτοπον γὰρ ἦν τοῦ κρείττονος τὸ σῶμα τυχεῖν, φημὶ δὲ τῆς λογικῆς ψυχῆς, μὴ πρότερον τῶν ἥττόνων τὴν εὐκληρίαν κτησάμενον. Τίς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων, μὴ τί γε δὴ θεός, τὰ μεγίστα δωρούμενος, φθονήσῃ τῶν μικρῶν; Ἐχεις τῆς ἀπορίας τὴν λύσιν, δι' ἣν αἰτίαν τὴν σάρκα κίνησιν ἔχειν πεποίηκεν ὁ θεός. 26. Ἐπεὶ οὖν τὸν ἄνθρωπον οὕτω δεδημιούργηκεν ὁ θεός μεθόριον ὄντα λογικῶν τε καὶ ἀλόγων, θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, τῇ μὲν ψυχῇ τὴν τοῦ καλοῦ τύπωσιν ἐτύπωσεν, ὑπερορᾷν τε πεποίηκε τῶν ἐπικήρων τε καὶ μηδαμῶς ἰσταμένων, ὀρέγεσθαι δὲ τῆς τῶν αἰωνίων καὶ καταλλήλως ἐχόντων τῇ τῆς ψυχῆς φύσει καλῶν· ἀθάνατος γὰρ αὐτὴ τυγχάνουσα, τῶν ἀθανάτων ἐρᾷ. Τῷ δὲ σώματι δέδωκε πρὸς τὰ γήϊνα ῥέπειν, τὰ μηδαμῶς ἐστηκότα, μεταβολὴν δὲ ἄλλοτε ἄλλην ἐπιδεχόμενα· τὸ γὰρ ἐκ γῆς δημιουργηθὲν τοῦ συγγενοῦς ἐπιποθεῖ τὴν ἀλλοίωσιν καὶ ὡς αἰσθητικὸν τῶν λείων τε καὶ τῶν αἰσθήσει

προσηνῶν ἀπολαύειν ἐπείγεται καὶ ὡς ἐπίκηρον τῶν προσκαίρων ἀντέχεται. 27. Σύνθετος οὖν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὑπάρχων ὁ ἄνθρωπος, ἀμφοτέρων ἀρχὴν εἰληφότων τοῦ εἶναι διὰ τῆς πανσόφου τοῦ θεοῦ δημιουργίας, πρὸς ἑκατέραν φύσιν μερίζεται, ἀνθελκόμενος πρὸς γῆν τε καὶ οὐρανόν· ὁμοφυῶς γὰρ ἔχει ψυχῇ τε καὶ σώματι πρὸς ἑκάτερα. Ἐντεῦθεν ἐστὶ μὲν ἀνθρώπων οὐδείς ὃς οὐχὶ τῷ λογικὸν εἶναι ἐπίσταται τὸ καλὸν ὃ τί ποτέ ἐστι· κἂν ἕτερον ἀδικεῖν ἐθέλῃ, ἀδικεῖσθαι αὐτὸς οὐκ ἀνέχεται, ἐντεῦθεν ἔλεγχον ἔχων τὴν τοῦ κρείττονος εἵδησιν. Εἰ γὰρ καὶ τῆς ψυχῆς ἀπαμβλύνεται τῆς ἐνεργείας ἢ κατὰ φύσιν ὀξύτης, τῇ τοῦ σώματος νωθρεία συνεζευγμένης, ἀλλ' οὐκ ἀποβάλλει τελέως τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις, ἀλλ' ὡς τὴν ζωὴν μεταδιδούσα τῷ σώματι αὐτὴ τοῦ ζῆν οὐ παύεται, οὕτω καὶ τῶν λοιπῶν αὐτῷ κοινωνοῦσα οὐκ ἀπόλλυσι τὴν ἐμπειρίαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπήν, τὴν ἐκ σώματος ἡμῖν ἐπιγενομένην, δείκνυσιν ἡ δυσκολία, μεθ' ὅσης κατορθοῦν τὴν ἀρετὴν ἔθος τοῖς βουλομένοις. Ἐκάτερον οὖν, ψυχὴ τε καὶ σῶμα, μεγίστην ἔχει τὴν δύναμιν πρὸς ὃ πέφυκε γεγονός, οὔτε τῆς περὶ τὸ χεῖρον ῥοπῆς ἀφελεῖν ποτέ δυνηθείσης τῆς ψυχῆς τοῦ καλοῦ τὴν μάθησίν τε καὶ γνῶσιν, οὔτε μὴν τῆς ἐνούσης ἡμῖν εἰδήσεως τοῦ καλοῦ τὴν περὶ τὸ ἐναντίον ἀφελομένης ῥοπήν. Εἰ μὲν γὰρ μετὰ τῆς τοῦ καλοῦ μαθήσεως καὶ τὴν ῥοπήν ἐπὶ τὸ καλὸν πᾶσαν ἡμῖν ἐνεῖναι πεποίηκεν ὁ θεός, ἀγυμνάστως καὶ ἀδιστάκτως μᾶλλον δὲ ἀλόγως ἢ τοῦ καλοῦ πρᾶξις ἡμῖν προσεγίνετο. ^[445]

(450) Ἐπειδὴ δὲ τῷ μὲν σώματι ἔνεστιν ἡμῖν ἢ ἐπὶ τὸ ἐναντίον ῥοπή, τῇ δὲ ψυχῇ τὸ καλὸν διδασκόμεθα, τοῦτο τοῦ θεοῦ σοφῶς τεχνιτευσαμένου, ἵνα σὺν ἰδρωτί καὶ πόνῳ ὁ ἀπὸ γῆς πλασθεὶς ἄνθρωπος ἐπιδειζάμενος ἔχῃ καὶ τοῖς οἴκοθεν ἀποσεμνύνεσθαι κατορθώμασιν, ὑπὸ μὲν τῆς τοῦ σώματος φύσεως ἐπὶ τὰ προσηνῆ καὶ φίλα τοῖς προσκαίροις καὶ συγγενέσι τῆς γῆς κατασπώμενος, τῇ δὲ ψυχῇ τοῖς παρὰ θεοῦ κεκελευσμένοις ἐπόμενος, τί τε πρακτέον καὶ τίνος πράξεως ἀφεκτέον μαθὼν ἀήττητος μείνῃ, τῷ τῆς ψυχῆς λόγῳ ἄγχων τὰς ἐνδεχομένας γενέσθαι τε καὶ μὴ γενέσθαι φυσικὰς τοῦ σώματος ὀρέξεις ἢ περικόπτων· ὥστε γυμνασίας χάριν πεποίηκεν ὁ θεὸς τὰς τῆς σαρκὸς κινήσεις, ἵνα μὴ ἀστεφάνωτος <ὁ> ἄνθρωπος γένηται, ὡς ῥᾶστα κατορθώσας τὴν ἀρετὴν ἄνευ τινὸς ἀντιπαλαίοντος. Τοῦτο δὲ οὐκ ἀγένητον, οὔτε μὴν ἐξ ἀντικειμένης τῷ θεῷ δυνάμεως δείκνυσι τὴν κακίαν, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι φυσικὴν κίνησιν, ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἀμαρτίας ἵχνος οὐκ ἐπιδείκνυται. Εἰ δὲ ἡ ψυχὴ κατασπασθεῖ καὶ τὴν οἰκείαν τάξιν ἀφεῖσα τοῖς τοῦ σώματος κινήμασιν ἀλόγως ἑαυτὴν ἐπιδῶν, τότε τὸ γενόμενον ἀμαρτία τυγχάνει ψυχῆς ἐξυπηρετουμένης τοῖς τοῦ χείρονος δόγμασιν καὶ ὡς ἔν τι ζῶν ὁ ἄνθρωπος ἀμαρτάνων κολάζεται ψυχῇ τε καὶ σώματι. ^[470]